

ה'רכיים של עונן והעיניים של אנשלוז

(עיון במאורעות ימינו לאורן של אנדות חז"ל)

לעילוי נשמת אבי מורי הרב אברהם יהושע העשיל לבני
לעילוי נשמת אמי מרת ריקה לבני בת מנחם

בעת הזאת הננו ניצבים במערכה קשה על ארץ ישראל ועל זהותנו כמדינת ישראל, והמלחמה לנו פנים ואחור. אומות העולם וחיות טרף חברו יחד במטרה לגרשנו מארצנו, ומתוכנו מזנבים בנו אחינו הנחשלים ברוחם.

העצה היעוצה לניצחון במלחמה זו, נתונה לנו מימי קדם, מתורת משה שניתנה בסיני: "...לאהבה את ד' אלהיכם ללכת בכל דרכיו ולדבקה בו" ובסמוך: "והוריש ד' את כל הגויים האלה מלפניכם וירישתם גוים גדולים ועצומים מכם". ואכן הספרי בפרשת עקב דורש סמוכין ואומר:

דורשי רשומות אומרים רצונך שתכיר מי שאמר והיה העולם! למוד אגדה שמתוך כך אתה מכיר את הקב"ה ומדבק בדרכיו ואם עשיתם מה שעליכם אף אני אעשה מה שעלי - "והוריש ד'" וגו'.

האגדות ברובן שתומות הן וקשות להבנה. מתוך כך, נתמעטו לומדיהן ועומדות הן בקרן זוית, שמורות ושומרות את אורן ודבשן לדור דעה המחפש דעת ד' ויראת שמים.

יש אשר בצוק העיתים, מכורח המציאות והנסיבות, המאורעות שמחוללת יד ד' בהיסטוריה האנושית, בגאולת ישראל ותקומתו, מקבלת אגדה מסוימת אור מיוחד שעל פיו היא מתבארת ומאירה לנו את המציאות העכשווית באור מופלא, ומה שהיה כתב חידה סתום ותמוה, לובש שיעור קומה ומשמעות עמוקה ואנו עומדים מלאי התפעלות לחכמתם של חז"ל מחד גיסא, ולמועל ד' בהיסטוריה הממשית, בגאולת ישראל, הצומחת ועולה דווקא מתוך סיבוכים, קשיים וצרות, מאידך גיסא.

א. כתב החידה

במסכת נדה (כד, ב) אנו מוצאים שתי ברייתות¹. הראשונה עוסקת בעוג מלך הבשן, והשנייה באבשלום בן דוד.

תניא, אבא שאול אומר ואיתימא רבי יוחנן: קובר מתים הייתי. פעם אחת רצתי אחר צבי ונכנסתי בקולית [=עצם הירך] של מת ורצתי אחריו שלוש פרסאות, וצבי לא הגעתי, וקולית לא כלתה. כשחזרתי

1. יש שלוש ברייתות סמוכות של אבא שאול. הראשונה עוסקת בהדרכה כיצד יש ללמוד את ההחכמה הפנימית.

לאחורי אמרו לי: של עוג מלך הבשן היתה.

תניא, אבא שאול אומר: קובר מתים הייתי. פעם אחת נפתחה מערה תחת, ועמדתי בגלגל עינו של מת עד חוטמי. כשחזרתי לאחורי אמרו: עין של אבשלום היתה. ושמה תאמר, אבא שאול ננס הוה. אבא שאול ארוך בדורו הוה, ורבי טרפון מגיע לכתפו. ורבי טרפון ארוך בדורו הוה, ור' מאיר מגיע לכתפו. ר' מאיר ארוך בדורו הוה, ורבי מגיע לכתפו. רבי ארוך בדורו הוה, ור' חייא מגיע לכתפו. ר' חייא ארוך בדורו הוה, ורבי מגיע לכתפו. רב ארוך בדורו הוה, ורב יהודה מגיע לכתפו. רב יהודה ארוך בדורו הוה, ואדא דלייא [רש"י: שמש דרבנן ואדא שמו] מגיע לכתפו. פרשתבינא דמומבדיתא [רש"י: שם איש. תוספות: לשון פרנסות וממשלה] קאי ליה לאדא דיילא עד פלגיה, וכולי עלמא קאי לפרשתבינא דמומבדיתא עד חרציה?²

אנו מוצאים בשתי הברייתות את אבא שאול מתמודד עם שתי דמויות: עוג מלך הבשן ואבשלום. בהתמודדות הראשונה עם עוג אבא שאול הוא אקטיבי, פעיל - רץ אחר הצבי, וכאשר אינו מצליח להשיגו הוא חוזר לאחוריו.

בברייתא השנייה אבא שאול פסיבי. הוא עומד, נפתחת מערה מתחת לרגליו, והוא טובע בגלגל עינו של אבשלום. נראה מדברי הברייתא השנייה כי ההתמודדות עם אבשלום קשה מזו של עוג. בשנייה טובע אבא שאול עד חוטמו, כמעט חנק פיסי, ואובדן יכולת הדיבור.

ב. הטביעה

אובדן יכולת הדיבור מצביע על התמודדות בתחום הרוחני-מנהיגותי.³

הברייתא מדגישה כי אין מדובר בדמות בעלת שיעור קומה רוחני קטן, כי אם בענק שבענקים. "ארוך שבדורו". גדול הדור שגדולתו כוללת חמישה דורות של תנאים ושני דורות של אמוראים.

* אבא שאול - דור ראשון של תנאים אחר החורבן

* ר' טרפון - דור שני של תנאים אחר החורבן

* ר' מאיר - דור שלישי של תנאים

* ר' יהודה הנשיא - דור רביעי של תנאים

* ר' חייא - דור חמישי של תנאים

* רב - סוף תנאים תחילת אמוראים ("רב תנא הוא ופליג")

* רב יהודה נשיאה - דור שני של אמוראים

כל העוצמה הרוחנית האדירה הזאת טובעת בגלגל עינו של אבשלום!!!

ולא רק התנאים והאמוראים, אלא כל מי שיונק ושותה מתורתם. אדא דיילא הוא לדעת רש"י שמש דרבנן, המשקה ודולה מתורת רבו לאחרים (כדברי המדרש על אליעזר עבד אברהם). ובכלל הטביעה הזאת, גם

2. השתלשלות והתלבשות החכמה בישראל מובאת כאן על דרך תורת הפרצופים של האר"י ז"ל. המעבר וההשפעה על העולם הרחב נעשה רק מהחלק התחתון, "פלגיה" ו"חרציה" משום שהעולם מסוגל לקלוט רק את ההשלכות המעשיות של תורת ישראל על המציאות (המעשית והרוחנית), ורוחק העולם מאד מהבנה של תורה (חכמה בגויים תאמין. תורה אל תאמין).

3. ע"י שפת אמת פרשת בא. דב"ר אחד לדור. דבור-לשון מנהיגות.

כל פרנסי הציבור ומנהיגיו "פרשתבינא דפומבדיתא - לשון פרנסה וממשלה" כדברי התוספות שם. ובכללם כל העולם כולו!!! הכול טובעים בגלגל עינו של אבשלום. מה סוד הכוח המאגי האדיר הזה, הטמון לכאורה בגלגל העין הזאת?

ג. אבשלום - הדמות

אבשלום הוא בנו של דוד מלך ישראל, מאשת יפת תואר, מעכה בת מלך גשור. אבשלום מתואר בספר שמואל (ב, כה) כאיש יפה תואר שכמותו לא היה בישראל.

המשנה במסכת סוטה (א, ח) אומרת:

שמשון הלך אחר עיניו לפיכך נקרו פלישתים את עיניו... אבשלום נתגאה בשערו לפיכך נתלה בשערו. יש קשר פנימי בין השניים, בין ההליכה אחר העיניים לבין ההתגאות בשער, ביופי חיצוני; הליכה שמביאה לידי גאווה והתנשאות. המשנה ממשיכה ומתארת את התוצאות של ההליכה אחר העיניים והשער; שני מעשים הנובעים מנפשו-אופיו של אבשלום "בא על עשר פילגשי אביו" ו"גנב שלושה לבבות: לב אביו, לב בית דין ולב ישראל".

אבשלום הוא מצד אחד בנו של דוד, ומצד שני הוא זה שבא לעקור את דוד מהעולם. אין מדובר בסתם בן שקם על אביו, אלא בבן שטוען לכתר המלכות של אביו. הוא רוצה להשמיד את אביו וגם להיות הממשיך של האב. הא כיצד?

ד. גניבת זהות

המשנה מדברת על גניבת לב, שהיא בעצם גניבת זהות. במעשה הביאה של אבשלום על נשי אביו הוא בא להדגיש כי הוא הוא דוד "האמיתי", ורק הוא הממשיך הישיר של דוד המלך, כמשיח ישראל. זו גם הסיבה שמייד עם פרוץ המרד אבשלום הולך לחברון. אבשלום צריך להתחבר לאבות, לאדם הראשון, מפני שהוא רואה עצמו כממשיך האמיתי של עם ישראל. כעם נבחר, כעם סגולה.

אבשלום, במילים אחרות, התכוון להרוג את אביו ולגנוב את זהותו, בדומה למה שעשתה הנצרות לעם ישראל. מצד אחד זממה ופעלה לחיסולו הפיסי מהמציאות, ומצד שני גנבה את זהותו כעם הנבחר וכממשיך ה"אדם" שבעולם.

וכך נאמר באבות דר' נתן (נוסחא ב פרק מה):

ג' חשבו מחשבה רעה וגילה הקב"ה מחשבתם לכל באי עולם: קין ועשו ואבשלום. קין חשב בלבו ואמר

אני הורג את אחי ואירש את העולם... אבשלום חשב בלבו ואמר אני אהרוג את אבי ואירש את המלכות,

שנאמר: "ויגנוב אבשלום את לב אנשי ישראל"...

מעניין שהמדרשים כוללים את אבשלום בקבוצה אחת עם קין ועשו. המכנה המשותף הבסיסי שלהם היא טענה להמשכיות הסגולה הא-להית דווקא עליהם ואליהם: קין - כממשיכו של אדם הראשון, עשו-כממשיכם של אברהם ויזחק, והנצרות - כזו שהברכה והסגולה הא-להית עברה מישראל אליהם, כביכול. אלא שקין, עשו והנצרות הם כוחות חיצוניים לעם ישראל, ואבשלום הוא כוח פנימי הפועל במגמת אחיזת עיניים זו בתוך עם ישראל.

איזה חזון בא אבשלום להעמיד לישראל? מהי הדרך בה גנב את לב בית דין, לב אביו ולב ישראל?

במדרש תנחומא (שמות ב) מצאנו מדרש שמות:

אמר ר' יוסי בר' חנניה: יש בני אדם ששמותיהן נאים ומעשיהן כעורין, ויש ששמותיהן כעורין ומעשיהן נאים, ויש ששמותיהן ומעשיהן כעורין, ויש ששמותיהן נאים ומעשיהן כעורין, ויש ששמותיהן נאים ומעשיהן נאים... שמוותיהן נאין ומעשיהן כעורין - אבשלום, **אב לשלום**, ובא אל פילגשי אביו... אבשלום הוא האבא של השלום. זהו המסר העיקרי שלו: "שלום". אבל בל נטעה. נשים לב לאופן המשפט באמצעותו גנב את לב ישראל. שלום של "כולם צודקים" - "כל איש אשר יהיה לו ריב ומשפט, והצדקתיו". מול דוד מלך ישראל השופט את העם באמת המידה של אמת וצדק מוחלטים, עומדת דמות שמבטיחה שלום ל"כולם", לטובים ולרעים באותה מידה. זהו גם המסר שמציע אחיתופל לאבשלום - "ואשיבה כל העם אליך כשוב הכל האיש אשר אתה מבקש כל העם יהיה שלום" (שמואל ב' יז, ג). אחיתופל מציע להשמיד את דוד ואת כל מה שהוא מייצג. רק מחיקה טוטלית של מלכות דוד תביא שלום לאבשלום ולעם ישראל.

ה. "ההעדר הגמור"

כדי להוסיף העמקה, נעיין בהסברו של המהר"ל (חידושי אגדות נדה שם):
 ויראה כי לכך נקרא אבשלום, ששם זה מורה על העדר הגמור שנמצא בו, שלכך היה נותן ההעדר אף באביו שנתן לו המציאות. כי היה הוא אב אל השלמות כי ההעדר הוא אב שהוא קודם להוויה כי כל הוויה ההעדר קודם לו. וההוויה היא השלמות כמו ההעדר שהוא חסרון כמו שנתבאר.
 ועוד מסביר שם המהר"ל כי עיקר הכוח של "ההעדר הגמור" נמצא ב"עין" (בדומה לאותה עין רעה של בלעם שרצתה לעקור את ישראל מן העולם):
 כי העין שהוא רע בולע הכל ומעדיר את הכל, ומפני כך היה רוצה אבשלום לבלוע ולהעדיר אף את אביו. כי כבר התבאר, כי מה שנקרא עין הרע הוא מורה על ההעדר הגמור שזהו ענין הרע, וההעדר הוא הפך המציאות ולכך אבשלום שהיה לו עין שהוא רע והוא נותן העדר ומבקש לבלוע את אביו שעל ידו היה לו המציאות.
 וממשיך המהר"ל ומסביר כי "כל כך היה כוח בעין של אבשלום" שהיה לו הכוח לבלוע עשרה גדולים ממנו. ומספר עשרה מורה על תכלית ושלמות שאין גדול ממנה:
 כי המספר עשרה הוא תכלית המספר שאין עוד עליו ועם כל זה היה אבא שאול נכנס בעינו עד חוטמו, וזה מורה שהעין בולע הכל עד שהוא נותן העדר גמור עד שאין נשאר דבר⁴.
 זהו, בעצם, עיקר כוח ההעדר של ה"עין הרעה" - שאינה נותנת שום מקום במציאות לאולתה, ובסופו של דבר מעדירה אף את עצמה. על פי עומק תפיסת המהר"ל את אבשלום, עצם מהותו בסופו של דבר הוא

4. נראה להוסיף בשולי דברי המהר"ל כי הבליעה עד החוטם פוגעת ב"בלוע" בשתי נקודות מרכזיות: היכולת לדבר והיכולת להנהיג (עני' בהערה הקודמת). וזאת מפני שאב-שלום, לפי הסברו של המהר"ל, רואה עצמו כסיבה לשלום, בבחינת סיבה ומסובב. ומי שרואה עצמו במעמד עליון כזה, בגאווה לבו אין עוד מקום לאולתו. מדוע? כי רק הוא ותפיסת עולמו יביאו שלום. ואם יש כוחות אחרים במציאות, יש להעדיר אותם ממנה, כי הם מפריעים למי שמדמה את עצמו לסיבת ההוויה וקיומה. ומתוך כך ודאי שאין מקום במציאות לאולתו בהתוויית הדרך לשלום, לא במנהיגות ובוודאי שלא בדיבור או בהשמעת דעות מתנגדות...

"ההעדר הגמור", שכל כך גדול כוח השליה של העין הרעה שלו שהיא בסופו של דבר מעדירה אף את עצם מציאותה⁵.

1. ההתמודדות עם עוג

עוג מלך הבשן הוא הדמות המרכזית עמה מתמודד עם ישראל בכניסתו לארץ ישראל. במדרש מופיעים עוג מלך הבשן וסיחון מלך האמורי כשומריה של ארץ ישראל. "אמרו חכמים: קשין היו סיחון ועוג יותר מפרעה וחילותיו", ועל ניצחונם אמר דוד המלך שירה: "למכה מלכים גדולים, כי לעולם חסדו" (ילקוט שמעוני חקת, רמז תשסח). ובמדרש רבה (במדבר, פר' יט): "אל תירא אותו שלא עמד גיבור בעולם קשה הימנו...". וכן מצינו בגמרא (ברכות נד, ב) בעניין ההר שעקר עוג ורצה לאזרקו על ישראל, ובמדרשים נוספים. המכנה המשותף כולם הוא ההתמודדות של ישראל עם עוג מלך הבשן; היא העצמה הפיסית והכלכלית בעולם (בשן, לשון שומן, "שמעו פרות הבשן" סמל לעצמה הכלכלית. פרעה, כשחולם על הכלכלה המצרית, חולם על פרות).

ה"ירך" מופיעה בתנ"ך ובחז"ל כסמל הגבורה של הגיבור. חרבו של הגיבור חגורה על ירכו: "חגור חרבך על ירך גיבור" (תהלים מה, ד).

המהר"ל מציין כי - "נתנו לעוג גדלות הרגליים ואברהם היה לו גדלות היד... אבל עוג היה כוחו בשוקיים" (כפי שמופיע בגמרא בברכות התיאור של עוג שעקר הר בן ג' פרסאות - ומחה אותו בשוקיו).

בכמה מדרשים מתואר עוג מלך הבשן כאליעזר עבד אברהם שחשב להשיא את בתו ליצחק, כלומר: רצון להתחבר להמשכיות של עם ישראל ולהיות חלק ממנה (צורה מסוימת של גניבת זהות...), ובמדרש אחר מתואר עוג כמי שרצה לשאת את שרה לאשה, ובזה להיות הממשיך של אברהם בדומה לאבשלום. גם כאן ניסיון לגנוב זהות על ידי גרימת מותו של אברהם והתחברות לאשתו, כפי שרצה לעשות אבשלום להשמיד את דוד אחרי שבא על פילגשו.

כלומר, אבא שאול, בריצתו אחר הצבי, נפגש עם שיא העצמה והגבורה הפיסית המתנגדת לישראל, כפי שמתוארת בכמה מקומות על ידי הגיבור ה"מיתולוגי" שנשאר מיתר הרפאים; הלא הוא עוג מלך הבשן. המספר ג' פרסאות מופיע בחז"ל בכמה הקשרים. המהר"ל מסביר שזהו סמל לשלמות העוצמה הפיסית, כפי שהמספר 10 מסמל במקרה של אבשלום את העצמה הרוחנית. והמעניין - שהגמרא, בתיאור של הריצה אחר הצבי, מדברת על ג' פרסאות אבל גם על קולית (עצם הירך) שלא כלתה... כלומר, עוצמה פיסית שאין לה לכאורה סוף.

5. מכאן מובן גם הקשר שבין שמשון לאבשלום. "שמשון הלך אחר עיניו" כדברי המדרש ואבשלום ש"תגאה בשערו" הלך אף הוא אחר עיניו, אחרי העין הרעה שלו. נמצא ששניהם הלכו אחר עיניהם: שמשון אחר חמדת העין ואבשלום אחר גאות העין.

6. עי' ילקוט שמעוני (פרשת חקת רמז תשסה) המביא את הברייתא ממסכת נידה, וממשיך: "עוג הוא אליעזר". וכן הוא במסכת סופרים, הוספה א, פרק א הל' ב.

7. בראשית רבה מ, ח.

ז. לרוץ אחרי צבי

מה רוצה לומר לנו המדרש בספור ריצתו של אבא שאול אחר הצבי?
בלשון התנ"ך וחז"ל משמשת המילה "צבי" בין היתר לתיאור שלמות שיעור הקומה של ישראל בארץ ישראל
ושל ארץ ישראל כשעם ישראל שרוי עליה. וכך כותב הרמב"ם (מו"נ ב, ל):

וממה שצריך שתדעהו אמרם כל מעשה בראשית בקומתן נבראו בדעתן נבראו בצבינם נבראו. יאמר
כי כל מה שברא אמנם נברא על שלמות כמוהו ועל שלמות צורתו ובנאה שבמקרו, והוא אמרו בצבינו
נבראו, מן צבי היא לכל הארצות...

על פי הבנה זו מתבארים יפה המקראות⁸:

"הצבי ישראל על במותיך חלל..." (שמואל ב א, יט)

"ביום ההוא יהיה ד' צבאות לעטרת צבי ולצפירת תפארה לשאר עמו" (ישעיהו כח, ה)

"ארץ חמדה נחלת צבי צבאות גויים" (ירמיהו ג, יט)

"...אל ארץ אשר תרתי להם זבת חלב ודבש צבי היא לכל הארצות" (יחזקאל כ, ו).

וכאשר ישראל גולים התואר 'צבי' עובר, בהשאלה, לאויביהם. "היתה בבל צבי ממלכות תפארת גאון
כשדים" (ישעיהו יג, יט). כפי מה שנאמר לגבי צור: "אמלאה החרבה" - "לא נתמלאה צור אלא מחורבנה
של ירושלים".

אבא שאול, דור ראשון של תנאים אחרי חורבן הבית, עוסק בקבורת מתים. מתוך אווירה של חורבן ומוות,
של התמוטטות ממלכת ישראל, עולה ציפייה לחזרה לשלמות שיעור קומתן של ישראל בארץ ישראל; חזרה
למדרגה העליונה של "צבי היא לכל הארצות". ציפייה זו מולידה את הריצה אחרי הצבי, אחר שלמות שיעור
קומתן של ישראל בארץ ישראל.

אבא שאול מתאר לפנינו בשתי האגדות הסמוכות את הגורמים העיקריים המפריעים ומונעים מישראל
לחזור לשלמותם כפי שהיו מני קדם: הגורם החיצוני, הפיסי, אומות העולם שראשיתן בעוג וסופן בגוג ומגוג.
הגורם הפנימי, יסודות בתוך עם ישראל הרוצים להחליף את הציפייה למלכות משיח בן דוד במשיח שקר,
בבשורה של "שלום" הנשען על עיוות הצדק, תרבות נכר וקסם חיצוני.

ח. עוג וגוג

עוג - מלשון עוגה, מעגל - המעגל - העגול מסמל בחכמה הפנימית את הטבע. מה שהיה הוא שיהיה. לטבע
חוקיות מעגלית, וחוקיו פועלים בשווה על כולם כפי שכל נקודות המעגל נמצאות במרחק שווה מהמרכז.
עוג מלך הבשן - בשן לשון שומן ועושר, סמל העצמה הפיסית, המולך על הטבע, כובשו ומנהלו.
גוג ומגוג - גימטריה 70 - כנגד שבעים אומות עולם, שהן הפיתוח האוניברסלי של עוג. מה שהיה עוג לישראל
בכניסתן הראשונה לארץ ישראל, עתידים להיות גוג ומגוג לישראל בחזרתן העתידית באחרית הימים לארץ
ישראל. וגם הם, כוחם העיקרי בכיבוש הטבע שעבודו וניצולו על ידי האדם המודרני.

8. עיין עוד: ישעיהו ד, ב; כד, טז. וכן בפינות המרכבה לרמח"ל: "על כן רק בארץ ישראל, שהיא ארץ צבי מתפשטת הנבואה".

9. כפי שאנו רואים במאתיים וחמישים השנים האחרונות, עיקר מאמציו של האדם המודרני מופנה לכיבוש הטבע, שעבודו
וניצולו לטובת האדם.

לנקודה זו מתייחס הרב קוק זצ"ל (עיין איה ברכות ט, ח), כאשר הוא מבאר את דברי הגמרא (ברכות נד, א) בעניין האבן שביקש עוג לזרוק על ישראל:

לאזכר עולם צריך ודאי להיות איך הגבורה החומרית בקשה להיות עוקרת את כל הגבורה הרוחנית. סמל הגבורה החומרית בעולם הוא ודאי עוג מלך הבשן מיתר הרפאים, ולפי ביאור חז"ל מדור שלפני המבול. והנה הוא ודאי בהיותו מלך רועה בעמו לפי רוחו ראה את כל ההצלחה והתעודה רק בתגבורת הגבורה החומרית, ומה רע היה בעיני בראותו שקם עם קטן ודל, עם חלש ורפה כוח, שאין כוחו כי אם ברוחו הנשגב ברוח ד' אשר עליו, רק בזה תועפות ראם לו. "לא בחיל ולא בכוח כי אם ברוחי אמר ד' צבאות". הנה בקש לידות אבן להורות לכל כי אין מעמד לתקיפות הרוח נגד הזרוע... אבא שאול, בריצתו אחר הצבי, נפגש עם אותה עצמה פיסית אדירה המתנגדת לגאולתן של ישראל, והוא חוזר לאחוריו; חזרה במובן של נסיגה מרעיון הריצה אחרי הצבי. בברייתא השנייה, לעומת זאת, אבא שאול כבר לא רץ אחר הצבי. הוא עומד. ואז...

נפתחת האדמה מתחת לרגליו והוא נופל לגלגל עינו של אבשלום. (וגם כאן הנפילה היא לגלגל-עיגול-מעגל, לטבע הרוחני המתנגד לישראל).

אבא שאול בא ללמדנו שכאשר מתיישים מלרוץ אחר הצבי, אחר גדולת שיעור קומתן של ישראל, לנוכח עוצמתן הפיסית האדירה של אומות העולם, לנוכח הקשיים והייסורים הכרוכים בריצה אחר ה"צבי", כאשר מתיישים מהציפייה והחתיירה לגאולה, כאשר משלימים עם המציאות כפי שהיא, מתוך חוסר אונים, או מתוך אשליה שנוכל להישאר כפי שאנחנו קטנים בגלות, מוכים ומושפלים ללא ארץ, ללא מלכות, ללא מקדש, או שנוכל להיות מתבוללים עם מעמד אזרחי שווה, אזי חלה רעידת אדמה של ממש!!! אזי האדמה נפערת תחתינו, ואנו נופלים ל"גלגל עינו של אבשלום". האיום על עצם קיומנו כעם, גדול עוד יותר עד לטביעה, כמעט מיתה בחנק פיסית ורוחנית של עם ישראל, זהותו, תרבותו ומורשתו. התחליף לציפייה המשיחית, עולה וצץ מתוך השאול, מתוך קברו של אבשלום.

ט. גוג ואבשלום

דברי תורה עניים במקום אחד ועשירים במקום אחר. הגמרא (ברכות י, א) דורשת את הסמיכות שבין פרק ב בתהילים, העוסק במלחמת גוג ומגוג, לפרק ג "מזמור לדוד בבורחו מפני אבשלום בנו...".

...דאמר ר' יוחנן סמוכין מן התורה מנין, שנאמר: "סמוכין לעד לעולם עשויים באמת וישר", למה נסמכה

פרשת אבשלום לפרשת גוג ומגוג? שאם יאמר לך אדם, כלום יש עבד שמורד ברבו? אף אתה אמור לו,

כלום יש בן שמורד באביו? אלא הוה, הכא נמי הוה.

לפי דברי חז"ל, סמיכות הפרשיות באה לומר לנו שלא נחשוב שמלחמת גוג ומגוג על ד' ועל משיחו היא בלתי אפשרית, שהרי איך יתכן ויבא יום וימרדו אומות העולם בסיבתן, במלך מלכי המלכים הקב"ה? כלום יש עבד שמורד ברבו?!

על כך אומרים לנו חז"ל שאכן זה יתכן. אם היה במציאות בן שמורד באביו, גם יתכן מקרה שעבד ימרוד באדונו.

ובעניין זה כותב הרב קוק זצ"ל בעין איה (ברכות א, קכו):

תכונת מלחמת גוג ומגוג כפי המבואר במזמור למה רגשו, היא כי יתעוררו עמים רבים להתקומם על

אורן של ישראל ודעותיהם שיסוד הכל הוא דעת הא־להים שהשרישו ישראל והאירו בה את כל העולם כולו, על ד' ועל משיחו. ובאשר לפי סדר ההתפתחות האנושית נראה הדבר שכבר קנה הרעיון הנשגב של דעת ד' את לב כל העמים המשכילים, ואיך תתהפך כחומר הדעה המוסרית הנעלה הזאת עד שנצטרך לזה יד ד' הגלויה ע"י ישועתן של ישראל כאמור: "והתגדלתי והתקדשתי ונודעתי לעיני גויים רבים... והאריה על אפשרות מהפכה היסטורית [בדעה] מוסרית, היא מרידת אבשלום, כלום יש בן שמורד באביו, שהוא חוץ לטבע וליושר. ויותר יגדל הפלא על העם הגדול, איך ימשך אחר מקרה מרגיז לב ומהופך מסדרי מוסר הטבעיים כמותו, אלא הוה..."

והיא הנותנת, על אפשרות המהפכה המוסרית בעולם, אחרי "ההתאזרחות של המושג הא־להי בעולם ע"י ישראל", אבל עדיין כל זמן שאינו בטוהרתו לגמרי - נשען על עבודתם של ישראל ונצחיותם, הוא רפה ועומד להתמוטט, עד שיתמוטט באמת, "ויסתערו רוחות רבות ורעות להפיצו" ותהיה מלחמה גדולה בעולם, מלחמת גוג ומגוג על ד' ועל משיחו, עד "לגילוי יד ד' ובחירתו בישראל, כאשר היה בהתחלת ההופעה הא־להית". סמיכות הפרשיות אבשלום וגוג ומגוג נלמדת במקום נוסף במסכת ברכות (ז, א):

ואמר ר' יוחנן משום ר' שמעון בר יוחאי: קשה תרבות רעה בתוך ביתו של אדם יותר ממלחמת גוג ומגוג... לכאורה, מה הקשר בין שתי הפרשיות? הרי האחת עוסקת במרידת בן באביו והשנייה במלחמת האומות בישראל. אלא שחז"ל אמרו לנו ברוח קודשם שבעומק הדברים מדובר ברצון פנימי שווה: רצון לכלות את מלכות ישראל כשבן דוד בראשה ושם שמים שגור על פיה. מלחמה על ד' ועל משיחו. באבשלום מדובר במלחמה פנימית בבית ואילו בגוג במלחמה חיצונית. וזו הפנימית קשה מהחיצונית. ומכאן ילמד כל אדם על תרבות ביתו הפרטי ועל הזהירות שיש לחנך ולעצב את ביתו, שמא יגיע לתרבות רעה שקשה יותר ממלחמת גוג ומגוג.

י. סיכום

אבא שאול בא ללמדנו בשתי ברייתות סמוכות העוסקות בהתמודדות מול עוג מלך הבשן ומול אבשלום, שההתמודדות הקשה והמסוכנת מכולן היא מול אבשלום. אויב פנימי הקם לכלות את ישראל מהעולם כששם "שמים" שגור על פיו, "השלום" חרות על דגלו, והתורה שבעל-פה וכל חכמיה טובעים בגלגל עינו הרע, הבא לכלות כל דבר זולתו מהמציאות.

דברי הגמרא: "קשה תרבות רעה... יותר ממלחמת גוג ומגוג", באה ללמד על ביתו של כל אדם, על חשיבות החינוך ובניין הבית בישראל (שלא נחה דעתן של חכמים מיפת תואר ודיברה תורה כנגד יצר הרע, וסופו שמוליד בן סורר ומורה שמורד באביו), כפי שלמדו חכמים מסמיכות פרשיות יפת תואר לבן סורר ומורה בתורה - אבא שאול בא ללמד על הבית הלאומי של ישראל.

אבא שאול בא ללמדנו ולעורר אותנו על אפשרות הסכנה העצומה שבהתייאושות מהריצה אחר ה"צבי", נוכח ההתנגדות התקיפה והעצמה הכבירה שמפעילים אומות העולם נגד ישראל. התנגדות, שאת שיאה רואים נבאי ישראל וחז"ל במלחמת גוג ומגוג.

באחרית הימים, בסמוך למלחמתנו עם אומות העולם על נחלתנו וזכותנו על ארץ ישראל, יקום לנו גם קושי פנימי, כאשר חלק מן העם ינסה לגנוב את לב ישראל באהות תרבותית חדשה ובבשורה של "שלום". כה גדולה הסכנה, עד שיש בכוחה להטביע כמעט את כל יסוד התורה שבעל-פה והשפעתה על כל העולם כולו. זאת ועוד, אבא שאול בא לומר לנו כי יש קשר פנימי מהותי בין עוג לאבשלום, וייתכן כי לעתיד לבא ניקלע

למציאות קשה מאד ונצטרך להתמודד עם שני הכוחות בעת ובעונה אחת. מצד אחד, בצבת הירכיים של עוג, בלחץ הפיסי ובעוצמה הכלכלית והצבאית שאומות העולם מפעילים על ישראל במטרה למחוק מהעולם את "הצבי ישראל", את קיומה של ממלכת ישראל הקוראת בשם ד'. מצד שני - בעין הרע של גלגל עינו של אבשלום, הרוצה להחליף את הזהות הישראלית המקורית בזהות גנובה ומזויפת של תרבות נכר. אל לנו להתייאש מלרוץ אחר ה"צבי", מהציפייה המשיחית, מחזון גאולת ישראל, מהציפייה למלכות, לנבואה ולמקדש. אל להתייאש גם כשאנו "קוברים מתינו". אבא שאול מעיד על עצמו - "קובר מתים הייתי" ואף על פי כן רצתי אחר הצבי. כששוגים באשליות וחוזרים לאחור, להיות מדינה ככל העמים ומפסיקים את הריצה אחר ה"צבי", נופלים בטומאת גלגל עינו של אבשלום, עין רעה העוקרת הכול לתהליך שבסופו ממתינים לנו המוות הכיליון, עולם התוהו¹⁰.

יא. נחמה

גם נחמה יש בדבריו של אבא שאול. קובר מתים הייתי ופגשתי את שתי העצמות כבירות הכוח הללו, עוג ואבשלום. אולם שתיהן חלפו עברו מהעולם, ודרכתי עליהן ברגלי. אבא שאול מעיד כי דרך עליהם ברגליו, והוא רומז, שעתידים ישראל לגבור על אויביהם מבית ומחוץ ועל במותיהם לדרך. ונצח ישראל לא ישקר ולא יינחם, כי נחם ד' עמו ומחה ד' א־להים דמעה מעל כל פנים. והיה באחרית הימים נכון יהיה הר בית ד' בראש ההרים ונשא מגבעות ונהרו אליו כל הגויים. והלכו עמים רבים ואמרו לנו ונעלה אל הר בית ד' אל בית א־להי יעקב ויורנו מדרכיו ונלכה באורחותיו כי מציון תצא תורה ודבר ד' מירושלים. (ישעיהו ב, ב-ד)

